

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Державного комітету ветеринарної
медицини України
03.09.2009 № 316

ІНСТРУКЦІЯ з профілактики та боротьби з туберкульозом тварин

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Інструкція з профілактики та боротьби з туберкульозом тварин (далі – Інструкція) встановлює порядок проведення профілактичних заходів з недопущення захворювання тварин на туберкульоз, ветеринарно-санітарних заходів у разі виникнення захворювання та є обов'язковою для виконання у всіх господарствах незалежно від форм власності і відомчого підпорядкування фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами, спеціалістами ветеринарної медицини.

1.2. У цій Інструкції терміни вживаються у такому значенні:

Туберкульоз – інфекційне хронічне захворювання тварин, птахів і людини, яке характеризується утворенням у різних органах типових безсудинних вузликів (туберкул) з наявністю сирнистого розпаду.

Збудник – бактерії з роду *Mycobacterium*, до якого входять 48 самостійних видів і підвидів. Захворювання у тварин викликають мікобактерії туберкульозу видів *Mycobacterium bovis*, *Mycobacterium tuberculosis* і *Mycobacterium avium* (далі – *M. bovis*, *M. tuberculosis* і *M. avium*).

M. bovis - збудник туберкульозу, найбільш патогенний для великої рогатої худоби, однак до нього сприйнятливі й інші види ссавців.

M. tuberculosis - збудник туберкульозу, який викликає захворювання у людей, свиней, кішок, собак, папуг та канарок. У великої рогатої худоби цей збудник в основному викликає сенсibiliзацію до туберкуліну або в окремих випадках поодинокі туберкульозні ураження в лімфатичних вузлах.

M. avium – збудник туберкульозу домашніх і диких птахів. Може викликати патологічні зміни у свиней, а у великої рогатої худоби – лише короткочасну сенсibiliзацію до туберкуліну.

Атипові мікобактерії – збудники, які широко розповсюджені у навколишньому середовищі, здатні зумовлювати сенсibiliзацію до туберкуліну у великої рогатої худоби, свиней і птиці, що ускладнює діагностичну оцінку алергічної проби на туберкулін.

Господарство – будь-яке місце, де перебувають, розводяться та утримуються тварини, проводиться їх продаж, забій, утилізація і штучне осіменіння.

Стадо – тварина або група тварин, яких утримують у господарстві як епідеміологічну одиницю; якщо у господарстві утримують більше ніж одне стадо, кожне з цих стад становить окрему одиницю і має такий самий ветеринарний статус.

Благополучне стадо (офіційно вільне від туберкульозу) – в жодній тварини не виявлено клінічних ознак туберкульозу та/або патологоанатомічних змін, при проведенні алергічних досліджень не виявлено реагуючих тварин.

Неблагополучне стадо – діагноз на туберкульоз встановлено за результатами патологоанатомічних досліджень, виділено збудника туберкульозу (*M. bovis*, *M. tuberculosis*) при культуральному дослідженні біоматеріалу, відібраного від реагуючих на туберкулін тварин, або при позитивній біологічній пробі на лабораторних тваринах диференційовано видову належність виділених культур до збудників *M. bovis*, *M. tuberculosis* за допомогою полімеразно-ланцюгової реакції (далі – ПЛР) і підтверджено бактеріологічним методом.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в статті 1 Закону України "Про ветеринарну медицину".

1.3. Збудники туберкульозу при потраплянні в організм аліментарним або аерогенним шляхом здатні уражати всі органи і тканини та виділятися із організму тварин з молоком, бронхіальним слизом, фекаліями, сечею.

Хворі на туберкульоз тварини та люди є джерелом збудника інфекції.

1.4. Специфічні засоби профілактики туберкульозу не розроблені.

2. ДІАГНОСТИКА ТУБЕРКУЛЬОЗУ

2.1. Основними методами діагностики туберкульозу є :

- а) життєвий – клінічний огляд, внутрішньошкірна туберкулінова проба (алергічні дослідження), а у коней – офтальмопроба;
- б) посмертний – патологоанатомічне та бактеріологічне дослідження.

2.2. Алергічні дослідження тварин на туберкульоз проводяться відомчими спеціалістами ветеринарної медицини суб'єктів господарювання під контролем державних лікарів ветеринарної медицини.

2.3. Туберкулінові тести повинні здійснюватись шляхом ін'єкції туберкуліну(ів) у шкіру.

Великій рогатій худобі, буйволам, зебувидним, якам, оленям туберкулін вводять на межі передньої та середньої третин ший. У разі коли одній тварині вводять два туберкуліни (для ссавців та для птиці), місце ін'єкції туберкуліну для птиці має бути на відстані 15 см від холки ший, а місце ін'єкції туберкуліну для ссавців має бути на 12,5 см нижче на лінії, паралельній лінії плеча, або на іншому

боці шиї; у молодих тварин, у яких немає місця для відокремлення місць ін'єкції на одному боці, ін'єкції мають бути зроблені з обох боків шиї на ідентичних місцях в центрі середньої третини шиї.

Бугаям - плідникам туберкулін вводять в підхвостову складку.

Свиням - на зовнішній поверхні вуха на відстані 2 см від його основи.

Вівцям, козам та норкам - внутріпальпально в нижню повіку.

Собакам та хутровим звірям - в шкіру внутрішньої поверхні стегна.

Техніка туберкулінового тесту:

Місця ін'єкцій повинні бути вистрижені та очищені. Складку шкіри у місці введення беруть між великим та вказівним пальцями, вимірюють кронциркулем та записують розмір. Дозу туберкуліну (0,1 мл) вводять методом, що гарантує внутрішньошкірне введення. Вводити туберкулін у пошкоджену шкіру забороняється. Правильно зроблена ін'єкція повинна бути підтверджена пальпацією невеликої припухлості на місці ін'єкції. Товщину складки шкіри на місці ін'єкції у великої рогатої худоби, буйволів, зебувидних, яків, оленів вимірюють через 72 (± 4) години після ін'єкції, а у кіз, овець, свиней, собак, котів, хутрових звірів - через 48 годин. Результати вимірювань записують.

Інтерпретація реакцій:

Негативна реакція – не спостерігається жодних клінічних проявів хвороби, потовщення складки шкіри не більше 2 мм.

Сумнівна реакція - не спостерігається жодних клінічних проявів хвороби, потовщення складки шкіри більше 2 мм, але менше 3 мм.

Позитивна реакція - спостерігаються клінічні прояви або збільшення товщини складки шкіри у місці ін'єкції у великої рогатої худоби, буйволів, зебувидних, яків, оленів - на 3 мм і більше (при дворазовій туберкулінізації після другого введення потовщення складки на 4 мм і більше), бугаїв-плідників - на 2 мм і більше (при дворазовій туберкулінізації після другого введення потовщення на 3 мм і більше).

Не дозволяється досліджувати туберкулінами тварин впродовж трьох тижнів після вакцинації проти інфекційних хвороб та обробок проти гельмінтозів.

Дослідження кіз, овець, свиней, кобилиць, ослиць, зебувидних і хутрових звірів проводиться не раніше одного місяця після пологів.

2.4. З метою своєчасного з'ясування епізоотичного стану в областях, районах, населених пунктах (містах, селах), господарствах (незалежно від форм власності), стадах у плановому порядку проводять діагностичні дослідження на туберкульоз.

2.5. У благополучних господарствах проводять обов'язкові планові одноразові алергічні дослідження (туберкулінізації) при епізоотологічних (епідеміологічних) показниках і перед продажем тварин на племінні чи виробничі цілі.

2.6. У неблагополучних господарствах проводять одноразове алергічне дослідження через кожні 30-45 днів. Залежно від епізоотичної ситуації може проводитись дослідження дворазовою внутрішньошкірною пробою, а також офтальмопробою.

2.7. Офтальмопроба (очна туберкулінізація) застосовується у коней, а також як допоміжний метод у великої рогатої худоби.

Офтальмопробу проводять дворазово з інтервалом 5-6 днів між першим та другим введенням шляхом нанесення 3-5 крапель туберкуліну на кон'юнктиву ока при відтягнутих нижніх та верхніх повіках. При будь-яких ураженнях очей дослідження тварин офтальмопробою забороняється. Облік результатів проводять через 3,6,9 та 12 годин після повторного нанесення туберкуліну. Реакція характеризується почервонінням та набряком кон'юнктиви, виділенням з внутрішнього кута ока слизовогнійного або гнійного секрету, який накопичується з початку в кон'юнктивальному мішку ока, а потім витікає з нього у вигляді шнурка.

2.8. Велику рогату худобу досліджують:

на усіх державних племінних підприємствах, племінних фермах, у приватних племінних господарствах незалежно від строків благополуччя маточне поголів'я (корів, бугаїв, нетелів, телиць парувального віку) два рази на рік, а весь молодняк - з 40-добового віку один раз на рік;

при благополуччі адміністративного регіону (району, області) впродовж чотирьох і більше років та за відсутності реагуючих на туберкулін тварин все поголів'я худоби в регіоні, починаючи з 40-добового віку, один раз на рік;

після оздоровлення всіх господарств району перші чотири роки маточне поголів'я (корови, нетелі, телиці парувального віку, бугаї) двічі на рік (весною та восени), а молодняк – з 40-добового віку один раз на рік;

у благополучних господарствах неблагополучних районів все поголів'я худоби, починаючи з 40-добового віку, двічі на рік.

Обов'язковому дослідженню підлягає поголів'я тварин, що реалізуються в інші господарства, за 30 діб до завезення та на 25 добу профілактичного карантинування в господарстві після завезення, при цьому жодна тварина, яка показує збільшення товщини кожної складки більше за 2 мм або за наявності клінічних проявів, не може бути введена в основне стадо;

у господарствах, які постачають молоко в дитячі та медичні заклади, санаторії, будинки відпочинку або для виробництва продукції, що потім експортується, все стадо з 40-денного віку алергічним методом двічі на рік, при цьому застосовують коротку стерильну голку зі скошеним назовні краєм та градуйований шприц;

з метою своєчасного виявлення інфікованих збудником туберкульозу тварин, що належать громадянам, з 40-добового віку туберкуліновою пробою один раз на рік;

корів (нетелів), буйволиць, верблюдиць, самок яків алергічним методом незалежно від періоду їх вагітності; овець, кіз, свиней, кобилиць, ослиць, зебувидних і хутрових звірів – не раніше ніж через один місяць після пологів.

Епізоотичне благополуччя поголів'я тварин відгодівельних стад і груп оцінюють за результатами патологоанатомічних досліджень і ветеринарно-санітарної експертизи на м'ясопереробних підприємствах.

2.9. В областях (регіонах), тваринництво яких благополучно більше 10 років, з дозволу головного державного інспектора ветеринарної медицини

області, за погодженням з Державним комітетом ветеринарної медицини України контроль благополуччя здійснюється офіційними лікарями ветеринарної медицини на м'ясопереробних підприємствах за наслідками ветеринарно - санітарної експертизи.

2.10. Свиней досліджують одночасно ППД (протеїн пурифієд дериват – сухий очищений білок) туберкуліном (далі – ППД туберкулін) для ссавців і ППД туберкуліном для птиці:

у племінних господарствах (незалежно від форми власності) маточне поголів'я один раз на рік (свиноматок і кнурів);

за 30 днів до завезення та на 25 добу профілактичного карантинування поголів'я, яке передається в інші господарства або коли завозиться;

свиней в товарних господарствах - залежно від епізоотичної ситуації;

на благополучних фермах, які входять до складу неблагополучних господарств, кнурів і основних свиноматок два рази на рік.

2.11. Птицю досліджують туберкуліном (ППД) для птиці:

у племінних птахівничих господарствах (племзаводах, племрепродукторах, племфермах) маточне поголів'я з 6-місячного віку один раз на рік;

завезену з інших країн птицю алергічним методом з 6-місячного віку;

птицю, що утримується більше одного року, один раз на рік туберкуліновою пробою або кровокрапельною реакцією аглютинації (далі - ККРА) з антигеном *M. avium*.

2.12. Коней, овець, кіз, собак досліджують залежно від епізоотичної ситуації.

2.13. У господарствах, де утримуються хутрові звірі, контроль благополуччя щодо туберкульозу здійснюють шляхом огляду тушок при забої, а також патологоанатомічними і бактеріологічними дослідженнями біоматеріалу.

2.14. У благополучних господарствах, в яких вивчається епізоотична ситуація, тварин, що реагують на туберкулін, ізолюють, а молоко від них знезаражують відповідно до пункту 6.1 цієї Інструкції.

Статус благополуччя цих господарств призупиняється до з'ясування причини реакції на туберкулін.

2.15. Для відбору тварин на діагностичний забій або визначення причин алергічних реакцій можуть бути використані допоміжні методи діагностики :

а) гістологічний;

б) симультанна алергічна проба;

в) внутрішньовенна туберкулінова проба;

г) дворазова внутрішньошкірна проба;

г) офтальмопроба;

д) реакція мононуклеарів крові (далі - РМК);

е) імуноферментний аналіз (далі - ІФА);

є) ККРА (для птиці);

ж) ПЛР для детекції ДНК *M. tuberculosis complex*.

2.16. При первинному виявленні до п'яти реагуючих на туберкулін тварин їх піддають діагностичному забою з подальшим патологоанатомічним і бактеріологічним дослідженням на туберкульоз.

2.17. При виявленні більше п'яти голів реагуючих на туберкулін тварин діагностичному забою піддають не менше п'яти тварин з більш вираженими реакціями на туберкулін з кожного стада, де вони виявлені.

2.18. Діагностичний забій тварин і відбір матеріалу для бактеріологічних та морфологічних досліджень проводять не пізніше п'ятої доби після обліку реакції.

2.19. При виявленні реагуючих тварин, які утримуються в особистих господарствах громадян, цих тварин ізолюють і через 30-45 днів досліджують симультанною алергічною пробою на туберкульоз із застосуванням ППД туберкуліну для ссавців і алергену з атипових мікобактерій (далі - ААМ).

2.20. У великої рогатої худоби діагноз на туберкульоз вважають встановленим, а стадо неблагополучним, якщо:

виявлено патологоанатомічні зміни, властиві туберкульозу, хоча б у однієї тварини при діагностичному забої;

виділено збудника туберкульозу (*M. bovis*, *M. tuberculosis*) при культуральному дослідженні біоматеріалу, відібраного від реагуючих на туберкулін тварин, або при позитивній біологічній пробі на лабораторних тваринах;

диференційовано видову належність виділених культур до збудників *M. bovis*, *M. tuberculosis* за допомогою ПЛР і підтверджено бактеріологічним методом захворювання тварин на туберкульоз.

2.21. При підтвердженні діагнозу на туберкульоз усіх реагуючих на туберкулін тварин неблагополучного стада вважають хворими та незалежно від їх фізіологічного стану, виробничих або племінних показників здають на забій протягом 15-ти днів.

Тварин, що не реагують на туберкулін і не мають клінічних ознак хвороби, відносять до умовно здорових.

2.22. Якщо при плановому забої тварин із благополучних господарств (незалежно від форми власності) на м'ясокомбінатах і бойнях в тушах виявлено патологоанатомічні зміни, властиві для туберкульозу, що зафіксовано спеціалістами ветеринарної медицини, то в цьому господарстві проводяться алергічні дослідження всіх тварин на туберкульоз.

2.23. У птиці діагноз на туберкульоз вважають встановленим:

при виявленні в органах і тканинах властивих для туберкульозу патологоанатомічних змін;

при позитивних результатах ПЛР і виділенні бактеріологічним методом культури *M. avium*;

при виділенні культури мікобактерій *M. avium*, а від папуг – *M. avium* і *M. tuberculosis*.

2.24. У свиней діагноз на туберкульоз вважають встановленим при виявленні в органах і тканинах властивих для туберкульозу змін і виділенні культур мікобактерій *M. bovis*, *M. tuberculosis* та підвиду *Mycobacterium avium subspecies hominisuis*.

3. ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРЮВАННЯ ТВАРИН НА ТУБЕРКУЛЬОЗ

3.1. Головні державні інспектори ветеринарної медицини (районів, областей, міст) забезпечують державний ветеринарно-санітарний нагляд щодо туберкульозу в кожному стаді та господарстві.

3.2. З метою недопущення захворювання тварин на туберкульоз керівники господарств, власники худоби, ветеринарні та зоотехнічні фахівці зобов'язані:

3.2.1. Забезпечити проведення ветеринарно-санітарних заходів із недопущення занесення збудника туберкульозу на територію господарства.

3.2.2. Забезпечити належні умови утримання, годівлі та експлуатації сільськогосподарських тварин за нормативами, передбаченими для кожного виду тварин, їх віку та напрямів використання.

3.2.3. Не допускати введення (завезення) тварин з інших господарств і населених пунктів, а також переміщення їх в господарстві без відома спеціалістів ветеринарної медицини.

Закуплених у господарство тварин необхідно утримувати протягом 30 діб на профілактичному карантині, під час якого їх досліджувати на туберкульоз та інші інфекційні захворювання згідно з ветеринарно-санітарними вимогами і чинним законодавством з цього питання.

3.2.4. Забезпечити згідно з технологічними вимогами :

виведення тварин в літні табори;

недопущення контакту хворих тварин на випасах, водопоях з худобою інших господарств;

проведення поточного ремонту, дезінфекції та дератизації тваринницьких приміщень і територій ферм;

знезараження відвіток, молока, інших продуктів тваринного походження, що використовуються для годівлі тварин;

систематичне очищення приміщень і території ферм від гною та його біотермічне знезараження;

ізольоване вирощування молодняку;

своєчасну реєстрацію та ідентифікацію завезеного і новонародженого молодняку.

3.2.5. Не допускати завезення на тваринницькі ферми молока, закупленого у населення, та використання його для годівлі тварин на фермах. Відвітки, завезені з молокопереробних підприємств, піддавати обов'язковому знезараженню в господарстві.

3.2.6. Не допускати введення в основне стадо молочних та племінних ферм тварин, закуплених у населення.

3.2.7. Не допускати до обслуговування в тваринництві та кормовиробництві осіб, які не пройшли медичне обстеження на туберкульоз, а також хворих на туберкульоз, які перебувають на диспансерному обліку.

3.2.8. На вимогу спеціалістів ветеринарної медицини пред'являти на завезених тварин супроводжуючі ветеринарні документи, забезпечити належні

умови для проведення спеціалістами ветеринарної медицини клінічного огляду, діагностичних досліджень тощо.

3.2.9. Своєчасно інформувати спеціалістів ветеринарної медицини про випадки захворювання тварин з ознаками, характерними для туберкульозу (втрата апетиту, запалення дихальних шляхів, збільшення поверхневих лімфатичних вузлів тощо).

3.2.10. Не допускати продаж населенню і комплектації молочнотоварних ферм телицями і коровами, які вирощувались у відгодівельних групах.

3.2.11. Обладнати у кожному господарстві необхідні об'єкти ветеринарно-санітарного призначення (санітарний пропускник, дезінфекційні блоки, ветеринарний пункт). Забезпечити суворе виконання комплексу ветеринарно-санітарних та профілактичних заходів спрямованих на створення високої санітарної культури тваринництва.

3.3. Для міжгосподарського обміну, продажу на племінні та виробничі цілі, а також для участі у виставках дозволяється відбирати велику рогату худобу зі стад, благополучних щодо туберкульозу не менше чотирьох років, свиней – не менше року.

3.4. У загальне стадо переводять тварин лише після закінчення карантину та одержання негативних результатів досліджень за кожною твариною, про що відомчий або офіційний лікар ветеринарної медицини складає відповідний акт. Якщо в період карантинування худоби в групі будуть виявлені реагуючі на туберкулін тварини, реагуюча худоба здається на забій, а у нереагуючої худоби вивчається природа алергічних реакцій на туберкулін. Карантин продовжується до закінчення досліджень.

3.5. Якщо у завезених в господарство тварин встановлено, що сенсibiliзація до туберкуліну зумовлена *M. avium* або атиповими мікобактеріями, їх допускають у загальне стадо.

3.6. При постійному виявленні реагуючих на туберкулін тварин, сенсibiliзація яких зумовлена атиповими мікобактеріями, планові алергічні дослідження проводять із застосуванням симультанної алергічної проби.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ОЗДОРОВЧИХ ПРОТИТУБЕРКУЛЬОЗНИХ ЗАХОДІВ

4.1. При встановленні туберкульозу у сільськогосподарських тварин за результатами патологоанатомічних або бактеріологічних досліджень в господарстві (стаді) представником державної служби ветеринарної медицини та санітарно-епідеміологічної служби району проводиться епізоотологічне розслідування, визначається джерело збудника інфекції і розробляються заходи щодо ліквідації захворювання.

4.2. Спеціалісти районного управління ветеринарної медицини та районної санітарно-епідеміологічної станції забезпечують своєчасний обмін інформацією про випадки захворювання на туберкульоз, а також інформують про це водопровідно-каналізаційні підприємства.

4.3. За поданням головного державного інспектора ветеринарної медицини району (міста) місцева державна надзвичайна протиепізоотична комісія впродовж 24 годин визнає стадо або господарство неблагополучним щодо туберкульозу, вводить карантинні обмеження та затверджує комплекс організаційно-господарських і спеціальних ветеринарно-санітарних заходів з ліквідації хвороби з визначенням термінів виконання та відповідальних осіб.

4.4. За умовами карантинних обмежень забороняється:

вхід та в'їзд стороннім особам в приміщення та на територію ферм;
вивезення (виведення) з неблагополучного господарства тварин без відома лікаря ветеринарної медицини господарства і головного державного інспектора ветмедицини району;

проведення ярмарків, базарів, виставок, екскурсій на неблагополучній території;

продаж тварин і кормів населенню і господарствам для вирощування і відгодівлі з неблагополучних господарств;

використання хворих на туберкульоз тварин для одержання від них молока та приплоду для відтворення стада;

спільне випасання, водопій та інші контакти хворих тварин з тваринами з благополучних господарств;

вивезення на молокопереробні підприємства, у роздрібну торгівлю, використання в господарстві на харчові цілі і годівлю тварин, незнезараженого молока від корів з неблагополучних господарств;

використання м'яса тварин, хворих на туберкульоз, в будь-яких цілях;

використання гною, підстилки, залишків кормів без попереднього знезараження їх відповідно до чинних ветеринарно-санітарних вимог.

4.5. Тварин, хворих на туберкульоз, перевозять на м'ясокомбінат у спеціально обладнаному автомобільному транспорті під контролем спеціаліста ветеринарної медицини.

4.6. Боротьба з туберкульозом тварин ґрунтується на одночасному виконанні організаційно-господарських і спеціальних заходів:

негайний забій тварин, хворих на туберкульоз;

знищення збудника туберкульозу в навколишньому середовищі;

вирощування здорового молодняку для заміни неблагополучного поголів'я;

знешкодження збудника туберкульозу в молоці та гноївці, одержаних від хворих та таких, що викликають підозру, тварин, а також у тваринницьких приміщеннях та в інших місцях їх утримання.

4.7. Оздоровлюють неблагополучне стадо тварин методами, які залежать від:

а) рівня розповсюдження хвороби серед тварин;

б) тривалості неблагополуччя стада;

в) спеціалізації господарства.

4.8. Рівень розповсюдження хвороби серед тварин визначають шляхом проведення алергічних досліджень.

При виявленні протягом одного року до 15 % хворих тварин від загальної кількості в стаді визначається обмежений рівень розповсюдження хвороби.

При виявленні протягом одного року більше 15 % хворих тварин від загальної кількості в стаді – значний рівень розповсюдження.

4.8.1. Залежно від рівня розповсюдження хвороби визначають метод оздоровлення тваринництва від туберкульозу – систематичні алергічні дослідження та забій реагуючих тварин або повна заміна неблагополучного стада.

4.8.2. При обмеженому розповсюдженні туберкульозу стадо тварин може бути оздоровлене шляхом систематичних діагностичних досліджень, вилучення із стада хворих тварин і забою їх на м'ясопереробному підприємстві з дотриманням ветеринарно-санітарних вимог.

4.8.3. Чергові алергічні дослідження великої рогатої худоби проводять через кожні 30-45 днів одноразовою внутрішньошкірною туберкуліновою пробою, починаючи з 30-добового віку.

4.9. Реагуючих на туберкулін тварин або тварин з клінічними ознаками захворювання на туберкульоз негайно ізолюють, таврують на шкірі щоки літерою «Т» і не пізніше 15-ти днів здають на забій.

4.10. Щоразу після вилучення із стада реагуючих на туберкулін тварин у приміщеннях ферм (табору), де вони утримувались, проводять ретельне механічне очищення та дезінфекцію.

4.11. Якщо при плановому дослідженні двічі підряд не буде виявлено хворих тварин, стадо/господарство ставлять на шестимісячний профілактичний контроль. За цей час тварин двічі з інтервалом у три місяці досліджують на туберкульоз алергічним та клінічним методами. При відсутності реагуючих і з клінічними ознаками захворювання тварин та після проведення комплексу заключних оздоровчих заходів стадо/господарство вважають оздоровленим від туберкульозу.

4.12. У разі виявлення під час першого чи другого профілактичного контролю реагуючих на туберкулін тварин їх піддають діагностичному забою.

При відсутності у них туберкульозних уражень і негативних результатів бактеріологічного дослідження стадо вважають оздоровленим від туберкульозу.

При виявленні в тушах патологоанатомічних змін або при виділенні з відібраного матеріалу збудника туберкульозу (*M. bovis*, *M. tuberculosis*) все стадо тварин вважають неблагополучним і продовжують його оздоровлення, як зазначено в пунктах 4.7 та 4.8 цієї Інструкції.

Якщо протягом 18-20 місяців не досягнуто оздоровлення, неблагополучний пункт (стадо/господарство) оздоровлюють шляхом повної здачі всього поголів'я тварин на забій.

4.13. Якщо протягом року не вдається отримати двічі підряд негативних результатів алергічних досліджень для постановки на профілактичний контроль та при відсутності у реагуючих тварин туберкульозних уражень, негативних результатах бактеріологічних досліджень, для визначення природи алергічних реакцій застосовують симультанну алергічну пробу з використанням ППД туберкуліну для ссавців і ААМ.

Діагностичному забою підлягають тварини, що реагували на туберкулін з більшою інтенсивністю та з рівноцінними показниками на обидва алергени.

Якщо внутрішньошкірні реакції є більшими на ААМ, а з відібраного патологічного матеріалу не виділено збудника туберкульозу та отримано культуру *M. avium* або атипові мікобактерії, то вважають, що сенсibilізація тварин до туберкуліну зумовлена непатогенними мікобактеріями, а стадо вважають оздоровленим від туберкульозу. Надалі контроль благополуччя здійснюють комплексним методом двічі на рік (симультанна алергічна проба, діагностичний забій, бактеріологічні дослідження).

У разі визначення, що реакції є більшими на туберкулін, та виявлення патологоанатомічних змін або якщо виділено збудника туберкульозу, все стадо тварин вважають неблагополучним і продовжують оздоровлення, як зазначено в пунктах 4.7 та 4.8 цієї Інструкції.

4.14. Під час оздоровлення господарства від туберкульозу всіх тварин виводять у літні табори. На території господарства проводять ремонт тваринницьких приміщень, очищення території ферм і загонів від гною, залишків кормів і сміття, здійснюють дезінфекцію тваринницьких приміщень та загонів.

4.15. Корів і телиць запліднюють тільки штучно.

4.16. Телят, які народились від умовно здорових на туберкульоз корів, вирощують ізольовано. До семи днів їх випоюють молозивом від здорових корів. У профілакторії телятам обов'язково випоюють пастеризоване (або кип'ячене) молоко та відвійки від умовно здорових та здорових корів.

Телят, одержаних від корів, у яких протягом 90 діб після отелення встановлено захворювання на туберкульоз, здають на забій протягом 15-ти діб.

4.17. При значному рівні розповсюдження туберкульозу усе поголів'я вважають хворим, припиняють його алергічне дослідження, запліднення (парування), молоко кип'ятять або перероблюють на топлене масло.

Оздоровлюють господарство методом повної заміни неблагополучного поголів'я здоровими тваринами, вирощеними в благополучних господарствах.

4.18. У разі виникнення захворювання худоби на туберкульоз в окремих господарствах району (області), де раніше не реєстрували це захворювання, оздоровлення проводять методом повної заміни неблагополучного стада.

4.19. Господарства з відгодівлі великої рогатої худоби при виявленні захворювання на туберкульоз оздоровлюють методом повної заміни всього поголів'я.

4.20. У тваринницьких приміщеннях після звільнення їх від худоби проводять ретельне механічне очищення, санітарний ремонт, дератизацію та заключну дезінфекцію з обов'язковим визначенням її якості. На території ферми вживають заходів зі знищення збудника туберкульозу в навколишньому середовищі.

4.21. Тварин, придбаних у благополучних на туберкульоз господарствах для заміни неблагополучного поголів'я, влітку утримують у спеціально побудованих для них ізольованих таборах, взимку – в приміщеннях благополучних ферм.

4.22. Якщо в господарстві/стаді серед свиней виявлено реагуючих на туберкулін, то всі позитивно реагуючі підлягають діагностичному забою.

Незалежно від результатів патологоанатомічного огляду відбирають матеріал для бактеріологічних досліджень.

При виявленні бактеріологічним методом збудника *M. bovis* або *M. tuberculosis* у господарстві вводять карантинні обмеження, а все поголів'я тварин здають на забій. На території свиноферми та в тваринницьких приміщеннях проводять оздоровчі заходи, викладені в пунктах 4.1 та 4.3 цієї Інструкції.

4.23. Коней досліджують за допомогою офтальмопроби. Реагуючих тварин здають на забій. Решту тварин досліджують з інтервалом 60 діб до одержання у всій групі дворазового негативного результату.

Після проведення заключних оздоровчих заходів всю групу тварин вважають вільною від туберкульозу.

4.24. Кіз і овець досліджують внутрішньошкірною туберкуліною пробою. Реагуючих здають на забій. Решту тварин досліджують з інтервалом 60 діб до одержання у всій групі негативних результатів.

Після проведення заключних оздоровчих заходів всю групу тварин вважають вільною від туберкульозу.

4.25. Собак досліджують внутрішньошкірною туберкуліною пробою. Реагуючих на туберкулін тварин незалежно від віку і фізіологічного стану забивають. Шкіру від них використовують без обмежень.

У розплідниках тварин неблагополучної групи досліджують з інтервалом 60 діб до одержання у всій групі негативного результату.

Після проведення заключних заходів всю групу тварин вважають оздоровленою від туберкульозу.

4.26. На фермі хутрових тварин при встановленні туберкульозу патологоанатомічним або бактеріологічним методами звірів обстежують клінічно. Хворих самок разом з приплодом ізолюють до дозрівання шкіри. У цей час їм щоденно згодують туберкулостатичні препарати, які згубно діють на мікобактерії. Хворих тварин забивають після дозрівання шкіри, яку використовують без обмежень.

Решті тварин неблагополучної ферми до кормів додають туберкулостатичні препарати в профілактичній дозі.

Звірівницьке господарство (ферму) вважають оздоровленим, якщо протягом одного виробничого періоду (від щеніння до забою на шкіру) в органах загиблих або забитих тварин не знаходять змін, властивих туберкульозу.

4.27. У птахівничих господарствах при встановленні туберкульозу всю птицю неблагополучного пташника здають на забій, проводять заключні оздоровчі заходи, після чого формують нове стадо із здорової птиці.

Благополуччя щодо захворювання птиці на туберкульоз контролюють шляхом проведення систематичного обстеження внутрішніх органів загиблої та забитої птиці. При виявленні патологоанатомічних змін, характерних для туберкульозу, матеріал досліджують бактеріологічним методом.

5. ЗАХОДИ З ОЗДОРОВЛЕННЯ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ ВІД ТУБЕРКУЛЬОЗУ В ПРИВАТНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

5.1. У разі виявлення в окремих господарствах реагуючої на туберкулін великої рогатої худоби її ізолюють, не допускають контакту на випасах і водопою з тваринами, які належать іншим господарствам населеного пункту, в межах якого виявлено хворобу.

5.2. Молоко від реагуючих на туберкулін корів забороняється реалізувати і вживати в їжу.

5.3. Через 30-45 днів ізольовану худобу повторно досліджують на туберкульоз симультанною алергічною пробою із застосуванням ППД туберкуліну для ссавців і ААМ.

5.3.1. Тварин, які не реагували на туберкулін, а також тих, у яких інтенсивність реакції на ААМ вища в порівнянні з реакцією на туберкулін, вважають здоровими.

5.3.2. Тварин з більш інтенсивними реакціями на туберкулін, ніж на ААМ, а також тих, які мають однакову інтенсивність реакцій на обидва алергени, піддають діагностичному забою, а відібраний від них матеріал досліджують бактеріологічним методом на туберкульоз.

Діагноз на туберкульоз встановлюють за результатами патологоанатомічного та бактеріологічного досліджень.

5.4. У приватних господарствах, де утримують понад 10 голів великої рогатої худоби, серед яких виявлені тварини, які реагують на туберкулін, дослідження з визначення у них причин реакції виконують, як зазначено в пункті 2.19 цієї Інструкції.

5.5. У період визначення природи реакцій на туберкулін у великої рогатої худоби алергічним методом досліджують на туберкульоз інші види тварин і птицю.

5.6. Господарські подвір'я і приміщення, в яких утримувалась хвора на туберкульоз худоба, очищають від гною, залишків кормів і проводять дезінфекцію.

6. ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНІ ЗАХОДИ В НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ ЩОДО ТУБЕРКУЛЬОЗУ ГОСПОДАРСТВАХ

6.1. Молоко від умовно здорових щодо захворювання на туберкульоз корів неблагополучного господарства знезаражують методом пастеризації на пастеризаторах при режимі 85⁰С протягом 30 хв. або в режимі 90⁰С протягом 5 хв. та на установках інфрачервоного нагрівання при режимі 79,5⁰С \pm 0,5⁰С без витримування. Після пастеризації молоко направляється на молокопереробне підприємство.

За відсутності в господарстві пастеризаторів молоко сепарують, вершки і відвійки кип'ятять.

Вершки здають на молокопереробні підприємства, а відвійки використовують для годівлі тварин.

6.2. Молоко від реагуючих на туберкулін корів благополучного господарства в період визначення у них причин сенсibiliзації до туберкуліну

зnezаражують методом пастеризації або кип'ятінням і використовують для відгодівлі тварин.

Після спростування діагнозу на туберкульоз корів повертають в загальне стадо, а молоко від них використовують без обмежень.

Молоко, одержане від хворих на туберкульоз корів у період їхнього утримування в господарстві, зnezаражують кип'ятінням і використовують для відгодівлі тварин.

Молоко від корів з клінічними ознаками хвороби одержувати забороняється.

6.3. Відвійки зnezаражують на молокопереробному підприємстві методом пастеризації, як передбачено в пункті 6.1 цієї Інструкції, лише після цього їх відпускають з відповідним записом у супровідних документах споживачу для годівлі тварин.

Контроль якості зnezараження молока і відвійок на фермі та на молокопереробному підприємстві здійснює державна районна або міська лабораторія ветеринарної медицини.

6.4. Худобу з неблагополучних ферм виводять в літні табори, розміщені не ближче ніж за 500 м від тваринницьких приміщень та населених пунктів.

6.5. Гній, підстилку та залишки кормів піддають біотермічному зnezараженню за межами ферми. Гній як добриво використовують для вирощування технічних культур лише через два роки після зберігання його в буртах.

Гноївку та сечу зnezаражують формальдегідом згідно з настановою із застосування.

6.6. Отели корів приймають у пологових приміщеннях. Телят вирощують ізольовано. До семи днів їх випоюють молозивом від здорових корів. У профілактиці телят обов'язково випоюють пастеризованим (або кип'яченим) молоком та відвійками від умовно здорових та здорових корів.

6.7. Телят з 40-добового віку досліджують на туберкульоз алергічним методом, реагуючих здають на забій, а нереагуючих переводять на відгодівлю.

6.8. Пасовища, на яких випасали неблагополучну щодо захворювання на туберкульоз худобу, вважають придатними для випасу через 12 місяців.

6.9. Перед зняттям карантинних обмежень на фермі проводять санітарний ремонт та заключну дезінфекцію, а також заходи зі знешкодження збудника туберкульозу на території господарства.

7. ОХОРОНА ЛЮДЕЙ ВІД ЗАХВОРЮВАННЯ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ

7.1. Керівники господарств та власники худоби забезпечують умови для проходження медичного обстеження не рідше одного разу на шість місяців, у тому числі на туберкульоз, працівників господарств, які працюють з тваринами. Не допускають до роботи з тваринами хворих осіб і тих, які не пройшли медичне обстеження і не мають особистих санітарних книжок.

7.2. Керівники господарств забезпечують усіх, хто працює на фермах, спеціальним одягом та взуттям, достатньою кількістю засобів для зnezараження

рук, взуття, одягу, створюють умови для зберігання спецодягу і взуття, а також для прання спецодягу.

7.3. У кожному приміщенні повинні бути умивальники, мило, рушники, аптечки першої медичної допомоги, душові кімнати та кімнати для відпочинку.

7.4. Керівники господарств контролюють ведення на фермах журналу для пропозицій та вказівок спеціалістів ветеринарної медицини і санітарно-епідеміологічних станцій, а також їх виконання.

7.5. Працівники тваринницьких ферм повинні дотримуватись правил особистої гігієни, з якими їх ознайомлюють керівники господарств (ферм), медичні спеціалісти та спеціалісти ветеринарної медицини.

8. ОBOB'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ ГОСПОДАРСТВ, ФЕРМЕРІВ, ГРОМАДЯН-ВЛАСНИКІВ ТВАРИН, СПЕЦІАЛІСТІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

8.1. Керівники господарств (підприємств), фермери, інші власники тварин відповідно до Закону України “Про ветеринарну медицину” зобов’язані забезпечити проведення передбачених цією Інструкцією організаційно-господарських, спеціальних і санітарних заходів із запобігання захворюванню тварин на туберкульоз, а також із ліквідації спалаху інфекції у разі його виникнення.

8.2. Ветеринарні фахівці державної ветеринарної медицини районів, міст, областей, установ, організацій і підприємств відповідають за організацію своєчасної діагностики хвороби і розробку протитуберкульозних заходів у тваринництві, а також організують їх виконання на місцях.

**Начальник Управління забезпечення
протиепізоотичної роботи Державного
комітету ветеринарної медицини України**

Д.А. Мороз